

TROVANJE POVIJESTI – O GAVELLINOJ DIJAGNOZI *GLEMBAJEVŠTINE*

Goran Pavlič

Gavellin ocrta temeljnih konstituenti *glembajevštine* kao »programa« izložen je u osvrtu na premijeru Krležine drame *U agoniji*. Puno više od tek umjetničkog komentara, taj tekst sadrži i značajne opaske filozofsko-povijesne prirode koje uvelike proširuju prostor refleksije o Krležinom pismu. Pridodajući biografskoj okolnosti Krležina marksizma i historijsko-materijalističku oštricu, Gavella otvara analitički prostor koji dalekosežnošću svojih postavkâ znatno nadržava krležološki kanon. Konkretno kritičko-ideološke zahvate koje nudi taj tekst nadogradit ću upućivanjem na aktualne rasprave o strukturnom statusu građanske klase. Nadalje, razrješenje nekih imanentnih kontradikcija Gavelline procjene ponudit ću izlaganjem trovačkog potencijala fikcije uz pomoć Derridine analize *pharmakona*.

UVOD

Pristup svakom kanonskom opusu ili djelu inicijalno je bremenit najmanje s dva tipa problema, strukturnim i izvedbenim. Strukturni podrazumijeva već više ili manje kodificirani set problema u pogledu

opusa ili djela te pripadajućih interpretativnih perspektiva. Na izvedbenoj razini, koja konceptualno proizlazi iz prvog registra problema, odabir metodoloških alati determiniran je disciplinarnim granicama, kao i prirodno materijala. Ovi gotovo trivijalni truizmi, samorazumljivi svakome unutar književnostudijskog polja, ipak nisu monolitni u mjeri da bi svako moguće osporavanje bilo unaprijed principijelno nelegitimno. Štoviše, povijest teorija i metodologija u pristupu književnom djelu svojom enormnom diverzificiranošću svjedoči upravo suprotno, a prema najsustavnijoj i najuglednijoj¹ studiji o tom problemu – Bloomovom *The Western Canon (Zapadnom kanonu)* (1995.) – upravo je dinamika afirmacije i osporavanja temeljni generator formiranja kanona.

U takvoj vizuri problem odabrane materije i metodologije ovog rada postaje unekoliko složeniji. Pristup kanonskom djelu poput Krležinog ciklusa o Glembajevima, i to još kritičkom reevaluacijom kanonskog interpretatora i umjetničko-kritički neprikosnovenog tumača tog opusa, velikog redatelja i teoretičara kazališta (te Krležinog prijatelja i suradnika) Branka Gavella djeluje u najmanju ruku intencionalno pretenciozan, a analitičkim zahvatom teško ostvariv. Međutim, kao što ću pokušati izložiti, strukturna kompleksnost ciklusa »Glembajevi« pruža dostatno polazište za razne vrste interpretativnih heterodoksija. Tretiranje ciklusa kao kompleksa političko-ekonomskih teza, koje uvelike nadrastaju dramaturšku ili stilsku funkciju, predstavlja svojevrsnu heterodoksiju. U analizi koja predstoji interpretacija će biti usredotočena upravo na implikacije takvih teza, i susljedno tome, na Gavellino svojevrsno »podcjenjivanje« snage upravo te dimenzije triju drama.

Iako naslov ovog rada, dijelom i hotimice, zbog Krležinog jasnog političkog i ideološkog opredjeljenja, zaziva klasičnu (rano)marksističku koncepciju ideologije kao lažne svijesti, naznačeno »trovanje« ipak je ono na tragu Derridine analize Platonovog *Fedra* iz teksta »Plato's Pharmacy«

¹ O razornoj kritici Bloomove studije, v. Guillory (1995.).

(»Platonova apoteka«) (1981.), napose koncepta otrova. Koristeći Derridinu interpretacijsku perspektivu, bit će moguće kompleksnije sagledati dalekosežnost nekih dijelova iz glembajevskog ciklusa, kao i preciznije locirati i valorizirati Gavelline prosudbe Krležina lika i djela.

GAVELLINE CRTICE O KRLEŽI

U dostupnim spisima Branka Gavella, sabranima u dvije impozantne zbirke *Teorija glume*² i *Dvostruko lice govora*,³ na više mjesta postoje reference, osvrti pa i cijeli tekstovi posvećeni Krleži i njegovu opusu. Unutar okvira ovog rada najzanimljivija su dva kratka teksta: »Miroslav Krleža« (2005b) i »Glembajevština (Uz premijeru drame *U agoniji*)« (2005a), oba iz potonje zbirke. U njima, što ću ekstenzivnim citatima i potkrijepiti, Gavella izlaže svoje viđenje specifičnosti Krležina opusa, napose po pitanju kritike tadašnje društveno-ekonomske situacije i njoj pripadajuće ideologije.

a) Miroslav Krleža

U nevelikom ocrtu specifične »zagrebačkosti« Krležina lika i djela Gavella tvrdi:

»Krleža pak doživljava Zagreb onako kako čovjek doživljava i živi svoje vlastito tijelo (...) Iskaz tog doživljaja po jačini napora jednak je obračunavanju sa samim sobom. U obliku tog iskaza treperi, pored sudbinske blizine s doživljenim, i stremljenje za oslobađanjem od organski nametnutih okova« (2005b:317).

Slijedi pitoreskno nizanje detalja Krležina djetinjstva prožetog Zagrebom, te poentiranje: »U čemu je tajna bit toga nesretnog mjesta, bit koja

² Priredili Nikola Batušić i Marin Blažević.

³ Priredila Sibila Petlevski.

je nedokučiva?» (2005b:318). Tajna te nesreće je u relativnoj fizičkoj blizini Beča, a opet njegovoj nedostižnosti. Emfatičkim Gavellinim tonom:

»Osjećalo se da bi sve to moralo biti naše i da je naše (...) ali, kad god bismo za svim tim zaista posegnuli, ostao nam je u ruci prazan zrak, tipično zagrebačko ništa... Provincijalnost, novčana oskudica, tragikomedija malog, premalog vezivala nam je noge kao blato provincijske ulice. *Noblesse oblige*. Gradili smo fasade, Matice, Akademije, kazališta, glumili smo parlament (...) sve smo žrtvovali za taj san, a stvarni život, *gospodarski* život odvijao se mimo nas (...) Zar nije ta temeljna zagrebačka antinomija glavno počelo Krležina djela« (2005b:317-318; naglasci u originalu).

Apostrofirajući dosljednost takve oštrice i kroz lirski opus, Gavel- la posebnu pažnju posvećuje dramskom stvaralaštvu Krleže, te finalno domeće: »U drami Gospoda Glembajevi borba je upravljena protiv *neiskrenosti, maski i laži što su bit većine hrvatskog građanstva* (...) Glembajevi su kao pojedinci fikcije, ali glembajevština je čista zbilja« (2005b:320; naglasak G. P.). U zaključnim recima teksta naglašava se Krležina marksistička orijentacija, ne-dogmatskog tipa, odnosno ona koja primat daje konkretnoj analizi dane stvarnosti, te rezimira: »Ta konkretna analiza nije u njegovom dosadašnjem⁴ dramskom stvaranju našla konačni izraz, već leži razbacana po brojnim publicističkim djelima...« (ibid.).

Preliminarna teza mog rada zasijeca upravo na gore naglašenom dijelu citata. Naime, Gavel- la kritičkom potencijalu Krležina stvaralaštva pristupa iz pozicija razvijene građanske ideologije koja, postulirajući nedostatnu kulturnu razinu »većine hrvatskog građanstva«, krucijalni problem hrvatske nerazvijenosti vidi u mentalitetu. Disciplinarno cjepidlačeći, moglo bi se reći da je ta perspektiva po intrinzičnom određenju antropološka jer problem nerazvijenosti hrvatskog društva smješta na ravan iskvarenosti ljudske prirode, ovdje u specifičnom kontekstu hrvatskog građanstva. No

⁴ Tekst je objavljen u *Gledališkom listu Narodnega gledališča v Ljubljani*, br. 12, 1930./31.

takva prosudba nije rezultat konkretne »analize dane stvarnosti«, već više iskaz *ressentimenta* jednog iznimno obrazovanog intelektualca, bečkog đaka pritom.

Nasuprot tome, smatram da ciklus Glembajevi, iako pruža obilje materijala za kulturalistički prijezir prema okoštalosti i nazadnosti onovremenog hrvatskog građanstva, otvara i mogućnosti interpretacije koje zalaze na dublju, strukturnu narav kapitalističkog sustava čija se dinamika može sagledati tek s korpusom znanja koje je sistematizirano nakon nastanka tih drama. Predstoji, dakle, pokazati na koji je to način »glembajevština čista zbilja«, odnosno kako je ta ocjena valjana, ali i moguća tek danas.

b) Glembajevština (Uz premijeru drame *U agoniji*)

Prosudujući prema tradicionalnim stilsko-rodnom obilježjima, Gavella smatra kako ciklus o Glembajevima uopće nije ciklus jer je likovima jedino zajedničko to što su članovi jednog širokog rodoslovnog stabla. Ipak, prepoznaje još nekoliko dramaturških poveznica pa čak i neke strukturne analogije dramatološkog tipa (centralne silnice u svakom pojedinom djelu), no njih namjerno izostavlja iz merituma daljnje rasprave. Ovaj je članak objavljen također u *Gledališkom listu*, no otprilike tri godine nakon prethodnog teksta,⁵ pa djeluje barem indikativno što se posve ista tematika, s dosljedno istim argumentacijskim sklopom, javlja i ovdje. Prokazujući napade na Krležu po osnovi tobožnjeg mistifikatorskog pesimizma posve promašenim, Gavella i dalje ustraje u analitičkoj vizuri odnosa periferije i centra kao krucijalne tendencije čitavog ciklusa. Na konkretne optužbe kritičara koji su u Krleži vidjeli tek asocijalnog tipa, Gavella žustro odgovara: »Zar je konkretna analiza jedinog našeg društvenog movensa, a to je periferni rudiment onog pokreta koji se sjevernije i zapadnije od nas odvijao kao borba građanske klase za društvenu prevlast – u obliku glembajevštine, asocijalnost?« (2005a:322). Pritom dodaje i misao, koja

⁵ Konkretno, u broju 2, godišta 1933./34.

eksplicitno proturjeći tezi iz prethodnog (i ranijeg) članka, kako se »ne boji tvrdnje da je stvaranje tog skupa Glembajevih prvi takav pokušaj *konkretne društvene analize u nas*« (ibid.; naglasak G. P.). Iako je najvjerojatnije riječ o emfatičkom polemičkom tonu u konkretnoj poziciji obrane velikog pisca od, po Gavellinu sudu, ne posebno artikuliranih napada, smatram kako to proturječje ne govori o reviziji Gavellinih stavova o opusu u pitanju. Plauzibilnije je pretpostaviti, a to ću i izložiti, da je kompleks problema kojih se Krleža dotakao tog stupnja složenosti da ranije plasirana vizura antropološke provenijencije ne dostaje u analitičkom smislu. Gavella odmah potom nastavlja na fonu »starom« tri godine i glembajevštinu opisuje kao: »prikaz društvenog monstruma što je kod nas vladao pod različitim građanskim imenima; to je spoj tvrdog seljačkog materijalizma s hohštaplarskim zanosima nekih napola urbaniziranih pojedinaca« (2005a:323). Zaključno domeće: »Najveći je doseg te analize u tomu što ona ne osvjetljuje te komplekse nekim apstraktnim, apriornim svjetlom izvana, već se njezina glavna metoda sastoji u tomu da svoj objekt (u ovom primjeru kompleks glembajevštine) prati kritičkim okom do onog trenutka kad se objekt sam po svojoj unutarnjoj dijalektici počne raspadati« (ibid.). S ovakvom procjenom teško je ne složiti se. Ne inzistirajući na doslovnom seciranju logičko-semantičke inkonzistencije u dvama tekstovima s razmakom od tri godine, orijentirat ću se prvenstveno na sistemsku elaboraciju te specifične dijalektike.

VLASNIŠTVO ILI PROVINCIJA

Razumijevanje kapitalističkih odnosa, na način koji je gore ocrtan iscrpnim citatima Gavelle, nipošto nije njegova virulentna kreacija kojoj bi se mogla pripisati umjetnička razbarušenost, uz diskursu primjereni nedostatak analitičke oštrice. Gotovo cijelo stoljeće, a napose posljednjih četrdesetak godina – od početaka onog što se krovnim terminom naziva

neoliberalizmom – dominantna matrica tumačenja suvremene kapitalističke dinamike operira po istoj toj logici. Kapitalizam je zasad najbolji društveno-politički sustav, a neospornost takve teze svakako snaže i historijski porazi svih alternativnih pokušaja društveno-političkog uređenja (ponajprije, kroz 20. stoljeće realno postojeći socijalizmi). Pritom je dominantni narativ legitimacije kapitalističkog sustava antropologija. Antropologija, ne u smislu akademske discipline, nego šireg, sustavnog nazora koji sav svoj eksplikativni potencijal locira u probleme ljudske prirode. U takvoj perspektivi svi problemi funkcioniranja kapitalističkog sustava proizlaze iz nekog supstancijalnog nedostatka koji se može pripisati specifičnostima ljudske prirode ili na njoj utemeljenih kulturnih obrazaca.

U interpretacijama i komentarima posljednje velike krize iz 2008. dominantni su bili upravo takvi tonovi. Proskribirali su se gramzivost i pohlepa poduzetnika, pri čemu se pozornost gotovo nimalo nije posvećivala sistemskim obilježjima kapitalizma. Iako je, za razliku od Gavellina fokusa na specifičnostima zaostale periferije, ovdje riječ o prokazivanju beskrupuloznosti i nemoralnosti glavnih menadžera i direktora banaka čije su transakcije dovele do kraha, rezon je u strukturnom smislu istovjetan. Tobožnje zdravorazumsko objašnjenje po prilici glasi: postoji sustav koji generira defekte, ali oni su posljedica nesavršenosti ljudske prirode i na njoj utemeljenih kulturnih institucija. Je li fokus takve kritike na »hohštaplarskim zanosima nekih napola urbaniziranih pojedinaca«, kako je to slikovito iznio Gavella, ili pak na moralno problematičnim subjektima na čelu glavnih privrednih i financijskih institucija, za meritum je stvari irelevantno. I jedna i druga perspektiva ne pokušavaju ni zagrepsti moguće strukturne defekte i u njima eventualno prepoznati generativni potencijal katastrofičkih tendencija koje su prepoznate.

Od kraja 70-ih godina prošlog stoljeća svijet se nepovratno globalizira. Iako su tendencije širenja i rasta inherentne kapitalističkom sustavu, potpuna globalna dominacija takvog modela društvene, političke i ekonomske

organizacije započinje tada, prvenstveno u Velikoj Britaniji za vladavine Margaret Thatcher i u Sjedinjenim Državama za predsjedničkog mandata Ronalda Reagana. Gospodarski rast i skorašnja propast realsocijalističkih sustava na čelu sa SSSR-om, pobudila je takav optimizam da je ugledni američki politolog i politički ekonomist Francis Fukuyama taj historijski trenutak svečano proglasio krajem povijesti u istoimenoj knjizi iz 1992. On je smatrao⁶ kako je dominacija liberalne demokracije koja je nastupila padom realsocijalističkih sustava kraj evolucije ljudskih društava. Iako je tim djelom izazvao oštre komentare, pa čak i podsmijeh, premisa o nepostojanju alternative održala se još dugo, te i danas u *mainstream* diskursu političke ekonomije figurira kao neupitna.

Ronald Reagan dolazi na vlast 1980. i kao lijek za stagnirajuće gospodarstvo Sjedinjenih Država i prijeteću inflaciju pokreće značajan niz radikalnih reformi. U skladu s tada još uvijek nedominantnom doktrinom neoliberalizma, Reagan uvodi veliki broj novih pravnih rješenja koja će doskočiti negativnih tendencijama u gospodarstvu, politički svjesno i javno zanemarujući vjerojatan ishod takvih politika – veliku nezaposlenost. Ta rješenja obasežu ograničenje snage radništva, deregulaciju industrije, poljoprivrede i crpljenja prirodnih bogatstava, te davanje odriješene ruku financijskom sektoru (Harvey, 2005:1). Harvey napominje kako tako opsežan set reformi ne može biti stihijski proveden, već mu je potrebna sistemski pravna podloga koja bi zajamčila funkcioniranje. Konkretnim riječima:

»Neoliberalizam je u prvom koraku teorija političko-ekonomskih praksi koja zastupa stav da se ljudsku dobrobit najbolje može postići osiguravanjem individualnih poduzetničkih sloboda i vještina unutar institucionaliziranog okvira koji obilježavaju jaka vlasnička prava, slobodno tržište i slobodna

⁶ U radovima iz 2000-ih, konkretno i sistemski u knjizi *Kraj čovjeka (naša poslijeljudska budućnost)* iz 2002., eksplicitno se odrekao trijumfalističkog optimizma s početka 1990-ih.

trgovina. Uloga države je stvoriti i očuvati institucionalni okvir primjeren takvim praksama (...) Država mora uspostaviti vojne, obrambene, policijske i pravne strukture kako bi osigurala, ako treba i silom, uspješno funkcioniranje tržišta« (2005:2).

Iako je korpus heterodoksne ekonomije i sam heterogen, zajedničko obilježje raznih pristupa je stav da problemi koji nastaju u funkcioniranju nisu svodivi na problematične aspekte ljudskih dionika tog sustava, već su strukturne naravi. U taj interpretativni tabor spada i David Harvey, američki geograf i politički ekonomist marksističke provenijencije. Njegove uvodne misli u knjigu *The Brief History of Neoliberalism (Kratka povijest neoliberalizma)*, koje sam netom iznio, naglašavaju primat upravo institucionalnog okvira koji jedini jamči besprijekorno funkcioniranje takvog sustava. Drugim riječima, kapitalizam u svojoj čistoj formi, koja je utjelovljena u neoliberalizmu neopterećenom bremenom državne intervencije, pravni je okvir kojim se uređuje i normira ljudsko postojanje u formatu neke zajednice, tj. društva.

U svjetski val heterodoksne kritike priključio se i relevantan broj hrvatskih ekonomista, sociologa, filozofa. Zbog specifičnih i preciznih analiza marksističkog tipa izdvojio bih u ovom kontekstu filozofa mlađe generacije Mislava Žitka, čije su opservacije o značaju pravne regulacije za samo postojanje kapitalističkih društvenih odnosa posebno znakovite za ova područja. U samorefleksiji hrvatskih ekonomista, a i drugih društvenih znanstvenika, zamjetna je snažna tendencija specifične vrste kolonijalnog samoprijezira. Katastrofalne posljedice politika raznih stranačkih porijekla u proteklih 20 godina uglavnom se pripisuju nedostatnom kulturnom razvoju, specifičnoj primitivnosti hrvatskog naroda u formi mentaliteta nespojivog s funkcioniranjem razvijenih kapitalističkih društava, poput zapadnoeuropskih država ili SAD-a. A taj je mentalitet zaslužan i za privatizacijsku pljačku koju se smatra izvorom svih zala. Međutim, kako pokazuje Žitko u svom članku »Tranzicija financijskog sektora u Hrvatskoj i Sloveniji« (2011.), stvar je unekoliko kompleksnija i adekvatan uvid

ne možemo steći mimoilazeći intrinzično pravni problem ustrojavanja kapitalističkih odnosa. Njegovim riječima:

»Prema Marxovom objašnjenju, središnji je rezultat takozvane prvobitne akumulacije kapitala uspostava sistema nadničnog rada. Nasuprot pogrešnom shvaćanju prvobitne akumulacije, usredotočenom na zamišljenu 'prevaru' u prošlosti koju uzima za izvor društvene nepravde u sadašnjosti, Marx je nastojao naglasiti vremensku dimenziju primitivne akumulacije. Drugim riječima, porijeklo specifično kapitalističke eksploatacije rada ne može se svesti na jedan izolirani događaj [jer] historijsko formiranje kapitalističkih klasnih odnosa zahtijeva čitav niz zakona, propisa i procedura, formiranje cijelog spektra institucija i aparata koji moraju osigurati neizbježnost najamnog rada za 'slobodnu' radnu snagu.«

Bitno je pritom primijetiti kako takva vizura pomiče analitičko žarište s problema ljudske naravi i/ili kulturnih aspekata koji su na njoj utemeljeni, prema sistemskim značajkama. Ovdje, konkretno, to podrazumijeva permanentni rad na pravnoj regulaciji kojoj je prvenstvena zadaća štititi privatno vlasništvo. Tim manevrom zadaća, koju Gavella korektno detektira kao analizu dijalektičkog rasapa samog materijala koji se obrađuje (konkretno, kompleks glembajevštine), a sukus je kritičkog potencijala ciklusa o Glem-bajevima, dobiva novo sistemsko utemeljenje. Kritička snaga toga ciklusa upravo je u dijalektičkom nadilaženju analitički donekle banalne opozicije civilizacija – divljaštvo, pri čemu se čisti kapitalizam neproblematično poistovjećuje s civilizacijom.

Diljem Krležina književnog opusa razasute su jetke, kritičkim potencijalom bogate stilizacije koje upućuju na finese razumijevanja pravnih regulacija u (tada) modernom društvu – bujajućem kapitalizmu. Unutar samog segmenta Glem-bajevih koji, uključujući i prozu, centralni dramatološki moment organizira oko propasti – gospodarske, socijalne, etičke, umjetničke – bogataških dinastija koje ne uspijevaju preživjeti interne kontradikcije vlastite povijesne i strukturne pozicije, sistemski indikativnim nalazim posebno dvije sekvence.

Prva je dijalog Križovca i Laure u prvom činu drame *U agoniji* u kojem pravnik Križovec povodom Laurine izjave kako namjerava likvidirati brak, kontemplira o naravi braka i aktualnom statusu te društvene institucije.

»Masa protuslovlja materijalne i psihičke naravi satire danas te staromodne ženidbenopravne okvire (...) Među današnjim suvremenim ljudima je velik nemir i ljudi se traže međusobno u duhovnim kompleksima, a u braku su regulirana samo tjelesna stanja. Ljudi doduše ulaze jedni u druge tjelesno, ali zapravo je to samo rezultat dubokih unutarnjih težnja, i to ne težnja tjelesnih, koliko nečeg imaterijalnog u nama, nečeg duhovnog, urbanizirana rastrovanost živaca, histerija erotike, što ja znam kako da se izrazim precizno, ali nešto svakako što je neusporedivo intenzivnije od tih patrijarhalnih bračnih okova u kojima živi današnji čovjek (...) Suvremeni brak je besmisao, i sav onaj brakorazvodni materijal na mom advokatskom šrajptišu, sve one drame i afere, i skandali i gluposti, što je to sve drugo nego dokaz za onaj nevjerojatni nemir, za one bezbrojne simptome kriza, za onaj rasap nekakvih patrijarhalnih okvira što ne podnose više pritiska iznutra pak se potpuno logično raspadaju« (2008:133-134).

Križovec dalje nabraja posvemašnju hipererotizaciju, stasanje lezbijstva kao preljubničke prakse, biseksualnost i ostale motive iz klasičnog registra dekadencije koji razaraju brak kao osnovnu (pa i pravnu) jedinicu društva. Problem je, kao što citat i prezentira, puno širi od tradicionalističke i provincijalne ukotvljenosti hrvatske građanske klase koja još nije dosegla svoj čisti, moderni zapadnjački format. Upravo suprotno, tu klasu more problemi posve istovjetni onima koji pogađaju i pripadnike te klase u europskim centrima, kako je to pokazala Felski, maestralnom taksonomikom u svom djelu *The Gender of Modernity (Rod moderniteta)* (1995.). No krucijalni problem hrvatskog građanstva kao klase leži u njezinoj nemogućnosti, ne psihičkoj, nego historijskoj, da se nosi s izazovima svoga vremena. Odnosno, da uspije sebe poimati kao dionika specifične društvene dinamike, obilježene odsustvom ikakvog zajamčenog pribježišta, kojoj ne može umaći ni jedan segment tada suvremenog kapitalističkog društva.

Na taj se moment logično nadovezuje, ne kompozicijski ili dramatoški, već strukturno-kritički, i djelić razgovora između Klare i Urbana pri kraju drugog čina *Lede* gdje Klara razornom decidiranošću oslikava vlastitu poziciju:

»Ja znam svoje stanje kakvo je, dobro. Da Aurel nije ne znam kakav talent, to ja znam. Da me vara s raznim drugim ženama, i to znam (...) Da nemam više glasa da se vratim operi, sve ja to znam, dragi moj Urban, i što ja imam od toga da sve to znam? Ja sam legitimna gospođa jednog slikara koji ima svoj ugled, svoju karijeru, svoju novogradnju (...) i ja uz te kataloge i tu novogradnju imam neku pravnu garanciju (...) Ja znam. Ovdje je sve kulisa, eventualno i lažna, iza toga postoje gnjile i bolesne afere, tu možda i nema one ingenioznosti o kojoj se piše po novinama, ali tu postoje za mene pravne garancije da ne moram nazad u onu polutminu. Ja nemam nikakvih potreba, ali moja topla voda i moje pidžame, to mi je zagarantirano« (2008:257-258).

Pored dramaturškog značaja ovog psihološkog kraha u funkciji profilacije lika, ovaj iskaz pri samom kraju trilogije donosi i moment klasnog samoosvještenja. *Raison d'être* građanske klase kao nosioca kapitalističkog sistema nije nikakav superiorni kulturni habitus, nikakav civilizacijski vrhunac već inzistiranje na pravnim garancijama, odnosno na pravnoj zajamčenosti strukturne privilegiranosti koja je utemeljena na pravnoj činjenici apsolutno neometanog vlasništva.

TROVANJE ILI LIJEČENJE

U spomenutom Derridinom tekstu »Platonova apoteka« (1981.), francuski filozof, usuprot čitavoj filozofskoj tradiciji, Platonovu kritiku pisma iz Fedra interpretira na posve idiosinkratičan način. Dok je dominantna hermeneutička struja oscilirala između ezoteričkog i antiezoteričkog razumijevanja te Platonove kritike,⁷ u bitnom ne dovodeći

⁷ Za ekstenzivnu elaboraciju tog problema, v. Krämer (1997.).

u pitanje decidiranost stava protiv pisma, Derrida nudi posve osebujnu interpretaciju. Usuprot tradicionalnim tezama da je kritika pisma s kraja *Fedra* kompozicijski i konceptualni ekskurs koji ispada iz autentične filozofske argumentacije, pogotovo zato jer se bazira na (egipatskom) mitu, Derrida izlaže drugačije razumijevanje. Prenoseći taj mit, Sokrat iznosi legendu o susretu egipatskog kralja Tama (Amosa ili Amona) i boga Teuta, izumitelja pisma (274 c1 – 275 b2). Ovaj potonji je smatrao da je tim izumom pronašao lijek za pamćenje i mudrost, ali ga Tam osporava, tvrdeći upravo suprotno, da je pismo otrov za pamćenje ili mudrost. Derrida naglašava kako je bitno uzeti u obzir da je to kod Platona ista riječ – *pharmakon*. I hoće li ona biti protumačena kao lijek ili otrov, ovisi o ovjeri autora/iskazivača, odnosno jamca smisla, koherencije i jedinstva iskazanog. Derrida u svom monumentalnom filozofskom djelu želi pokazati kako je u tvorbi značenja uvijek na djelu arbitrarno odabiranje nekih opcija pred drugima koje će se onda privilegirati kao autentično, originalno značenje, dok će alternativna opcija ispasti kao nelegitimna. To pak znači da je sam tekst, mimo historijskog bremena autora, kao principijelno beskrajno polje igre značenja, onaj horizont na kojem se mogu artikulirati alternativne koncepcije istovrsnog legitimiteta. U specifičnijem smislu, tekstovi dramskih dijaloga, baš poput Platonovih dijaloga, sa svojom inherentnom dijalektičkom artikulacijom, utoliko predstavljaju strukturno povlašteno polje refleksije koja može sagledati kontradikcije koncepata koje upreže u analizu. Zbog strukturne zadatosti dramskih tekstova u obliku sučeljavanja pozicija, supostojanje alternativnih, pa i međusobno proturječnih pozicija »idealni« je format za izlaganje sistemskih kontradikcija onog sustava koji se tekstem problematizira.

U slučaju Krležine kritike kapitalizma, izložene kroz dramski ciklus o Glembajevima, radi se upravo o gore ocrtanom slučaju. Sam je medij drame poslužio kao platforma za plasman inherentnih kontradikcija kapitalističkog sustava, oličenih konkretno u rasapu temeljne društvene institucije – obitelji. Locirajući generatore problema u pravnoj dimenziji

– pravnim garancijama i opasnosti gubljenja vlasništva, Krleža je uspio izbjeći zamke kulturalističke analize. Gavellina ranija procjena kako konkretna analiza u Krležinom dramskom opusu nije dobila svoj konačni izraz, može se utoliko smatrati i valjanom zato što konačni izraz koji bi proizlazio iz same stvari i nije moguć. Uvijek je na djelu igra alternativnih opcija, a dosadašnje interpretacije i one koje će tek doći, bit će historijski arbitri u prosuđivanju otrovnosti ili ljekovitosti odabranih opcija.

LITERATURA

- Bloom, H. (1995.). *The Western Canon*. New York: Harcourt Brace & Company.
- Derrida, J. (1981.). »Plato's Pharmacy«. U: *Dissemination*. London: The Athlone Press.
- Felski, R. (1995.). *The Gender of Modernity*. Cambridge, London: Harvard University Press.
- Fukuyama, F. (2003.). KRAJ ČOVJEKA? – Naša poslijeljudska budućnost. Zagreb: Izvori.
- Gavella, B. (2005a). »Glembajevština (Uz premijeru drame *U agoniji*)«. U: Petlevski, S. (ur), *Dvostruko lice govora*. Zagreb: CDU.
- Gavella, B. (2005b). »Miroslav Krleža«. U: Petlevski, S. (ur), *Dvostruko lice govora*. Zagreb: CDU.
- Gavella, B. (2005.). *Teorija glume*. Zagreb: CDU (prir. Nikola Batušić, Marin Blažević).
- Guillory, J. (1995.). »The Ordeal of Middlebrow Culture«. *Transition*, 67: 82-92.
- Harvey, D. (2005.). *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Krämer, H. (1997.). *Platonovo utemeljenje metafizike*. Zagreb: Demetra.
- Krleža, M. (2008.). *Glembajevi*. Zagreb: Biblioteka Jutarnjeg lista.
- Platon (1985.). *Ijon. Gozba. Fedar*. Beograd: BIGZ.
- Žitko, M. (2011.). »Tranzicija financijskog sektora u Hrvatskoj i Sloveniji«. Dostupno na: URL: <http://www.slobodnifilozofski.com/2011/07/mislav-zitko-tranzicija-financijskog.html>

POISONING HISTORY
– ON GAVELLA'S DIAGNOSIS OF »GLEMBAYISM«

Abstract

Gavella's description of the fundamental constituents of »glembayism« as »the program« was stated in his review of the premiere of Krleža's drama *In Agony*. Much more than just artistic commentary, the text also contains significant philosophical and historical observations which greatly expand the space of reflection on Krleža's writing. By adding Krleža's Marxism and historical-materialistic edge to biographical circumstances, Gavella accesses an analytical space which through his far-reaching thesis significantly surpasses »krležological« canon. The specific critical-ideological procedures which this text offers will be expanded on with a referral to actual debates about the structural status of the middle class. Furthermore, the author will offer, through his presentation of the commercial potential of fiction with the help of Derrida's analysis of *pharmakon*, the resolution of some immanent contradictions of Gavella's estimate.